

سبیری بر تاریخ داستان پردازی آوازی و موسیقایی در ایران

نویسنده: هوشنگ جاوید

کتابخانه ملی و اسناد ایران

کتابخانه

کتابخانه

شماره: ۱۳۳۸

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

کتابخانه

انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری)

دفتر موسیقی

سیری بر تاریخ داستان پردازی
آوازی و موسیقایی در ایران

نویسنده: هوشنگ جاوید

عکس: هوشنگ جاوید

چاپ و صحافی: واژه پرداز اندیشه - چاپ اندیشه

چاپ اول: ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۲۵۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۳-۰۴۸۶-۷

سرشناسه: جاوید، هوشنگ، ۱۳۳۸ -

عنوان: و نام پدیدآور: سیری بر تاریخ داستان پردازی آوازی و موسیقایی
در ایران / پژوهش و نگارش: هوشنگ جاوید؛ [ایران] مرکز موسیقی
راه هنر، سازمان تبلیغات اسلامی.

مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشارات سوره مهر، ۱۳۹۵.

موضوع: مطالعه: ۲: ج. در یک مجلد (۲۲۸ ص.).

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۳-۰۴۸۶-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: تک

موضوع: نقالی -- ایران.

موضوع: Naqqali -- Iran

موضوع: قصه گویی -- ایران -- تاریخ.

موضوع: Naqqali -- Iran -- History

موضوع: داستان های تاریخی

موضوع: Historical fiction

موضوع: منظومه های عاشقانه فارسی

موضوع: Romances, Persian

شناسه افزوده: شرکت انتشارات سوره مهر

شناسه افزوده: سازمان تبلیغات اسلامی. حوزه هنری. مرکز موسیقی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۵/ج ۲/س ۴۲۱۲ PIR

رده بندی دیویی: ۸۰۴/۴

شماره کتاب شناسی ملی: ۴۲۴۷۱۵۶

نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، پلاک ۲۳

پستی: ۱۵۸۱۵۱۱۴۴ صندوق

تلفن: ۶۱۹۴۳ سامانه پیامک: ۳۰۰۵۳۱۹

تلفن مرکز پخش: (پنج خط) ۶۶۴۶۰۹۹۳ فکس: ۶۶۴۶۹۹۵۱

www.sooremehr.ir

نقل و چاپ نوشته ها منوط به اجازه رسمی از ناشر است.

شهرست

۱۱ سن نوشتن این کتاب

بخش اول: داستان و داستان‌گزایی از دوره باستان تا پایان دوره آل بویه. ۱۵

۱۷ سوابق داستان‌گزایی پیش از اسلام

۲۸ رامش و رستم‌گرایی یعنی چه؟

۴۰ خنیا و خنیاگر یعنی چه؟

۴۴ چاهه چیست و چاهه‌گاه چیست؟

۵۳ کوسان‌ها که بوده‌اند؟

۶۵ لوریان یا کولی‌ها

۷۲ پیشینه تاریخی روابط ایران و عربستان و عجمی و عجمی‌ها در عهد ساسانی

۷۷ طبقات مردمی و طبقات رسمی و نقش آن در دگرگونی تاریخی و ...

۸۲ آغاز دوباره هنر داستان‌گزایی در ایران و تغیرات آن در طول تاریخ

۹۲ داستان‌گویی در میان اعراب و تأثیرات آن بر داستان‌گزایی ایرانی

۱۰۴ لوریان و سرنوشت آنان پس از اسلام در ایران تاکنون

۱۱۰ زیاریان، سامانیان آل بویه و رونق داستان‌گزایی در ایران

۱۲۱ قصه‌خوانان و قوالان

بخش دوم: از پایان آل بویه تا آغاز عصر صفویه ۱۲۷

گذری بر پیشینه داستان‌گویی و داستان‌نویسی پیش از قرن چهارم ۱۲۹

۱۲۹	داستان کلبله و دمنه
۱۳۰	هزار افسان
۱۳۰	هزار داستان
۱۳۰	داستان سند باد
۱۳۰	بلوهر و بوداسف
۱۳۱	ویس و رامین
۱۳۲	وامق و عذرا
۱۳۳	خسرو، شیرین و فرهاد
۱۳۳	مرود پادشاه بابل
۱۳۳	خلیل و رعد
۱۳۳	شاد، حر و عین الحیوة
۱۳۵	تاریخ نویسی و داستان گویی تاریخی از دوره ساسانیان تا قرون اولیه هجری
۱۳۵	داستان راز
۱۳۶	دفاتر و فغان
۱۳۶	مزدک نامه و رزا
۱۳۶	داستان بهرام پوین
۱۳۶	عهد اردشیر
۱۳۶	اختیارنامه
۱۳۶	شهربراز و ابرویز (پرویز)
۱۳۷	کارنامه انوشیروان
۱۳۷	نامه مهرداد و هیس موبدان به بزرگ
۱۳۷	نامه نوشیروان به مرزبان
۱۳۷	سیرنامه
۱۳۷	پیران و بسک نامک
۱۳۸	سکیران
۱۳۸	خدای نامک
۱۴۱	شروین و خرین
۱۴۳	هنر داستان گزاری در قرون چهارم و پنجم هجری در ایران
۱۴۴	روی کار آمدن محمود غزنوی
۱۵۱	گرایش پارسی نو از کجا آغاز شد؟

۱۵۶	پیدایش هنر مقامه‌نویسی به طور خودجوش
۱۶۲	شاهنامه‌خوانی شاهنامه‌نویسی شاهنامه‌سرایی طومارنویسی داستان‌گزاری
۱۶۹	آداب و آیین داستان‌گزاری (تقالی) از زبان فردوسی
۱۷۲	نخست: پند دادن
۱۷۶	دو دیگر: حکمت‌آموزی و آموزش شناخت خدا و هستی
۱۷۸	سه دیگر: درست و شیوا بیان کردن داستان و اهمیت آن
۱۸۰	چهارم: بکارگیری شوخی و کنایه در داستان‌گزاری
۱۸۳	داستان‌گزاری پس از فردوسی و محمود غزنوی
۱۹۰	داستان‌گزاری دوره سلجوقیان و پدید آمدن شیوه‌های نو در داستان‌سرایی
۲۱۲	پدید آمدن ابو مسلم‌نامه
۲۱۶	داستان‌گزاران در فاصله قرن پنجم تا هفتم چه کسانی بودند؟
۲۲۲	داستان‌گزاران از استیلای مغول تا عصر صفوی
۲۳۵	در آداب سخن گفتن
۲۳۶	در بیان افسانه‌ها و افسانه‌گویان
۲۴۱	فهرست منابع و اخذ بخش اول
۲۴۳	فهرست منابع ماحول نشر دوم

پیش‌نویشته بر این کتاب

محسن مهین‌دوست^۱

داستان‌گری یا سالار پیشینه‌ای کهن دارد، و از آنجا که شرق و غرب نمی‌شناسد، و ذاتی انگاره‌های فرهنگ‌آوری، و سخن‌وری در زمان است، خود داستانی دراز را گوشزد گوش و هوش شنونده، و یا خواننده ردیاب می‌دند! و اما آنچه به ایران زمین، و گستره اسطوره و حماسه، اوسانه^۲ و روایت‌های قومی، اقوامی آن نشان‌بند می‌نماید، اصطلاح داستان‌گزار، و نقال بیانگر سببندانی و سخن‌وری چیره‌دستانی است، که از جمله، حافظه قوی و قدرت بیان داشته‌اند! داستان‌گزار (نقالی) سوای هنر سخن‌گفتن، در روایت‌گری، فن‌دار، هنری چندسویه است، و آنکه در بین شمایل رخت بر تن دارد، آبروی بزرگ، او را ستایش و یاد می‌کند! اینکه پیشینه، و گذشته داستان‌گزار در ایران باستان، زمان شناخته شده‌ای را هنوز که هنوز برنتافته، مورد نکته‌ای میان گمشده‌هاست! با این همه رد و خط اوسنه‌های پهلوانی و نیز اسطوره‌ای که به تاریخ و زندگی انسان می‌رسند و یا به راه همیشه تن

۱. پژوهشگر مردم‌شناسی و نویسنده

2. owsane.

می‌زند، در این یادداشت می‌توان به پهلوان‌نامه گیل گمش و هزاره سوم پیش از میلاد، اشاره کرد، که واگویه‌ای مثالی و فلسفی، از قوم سومر است، که به میان دورودان کوچ کرده، و در آنجا میان سامی‌نژادان فرهنگ و تمدن درخشانی را پی افکنده‌اند! حدس زده می‌شود الواح این پهلوان‌نامه، به هزارهٔ دوم پیش از میلاد صورت ساختاری و تدوین برگرفته است. نیز با توجه به آنچه در اکنون ما، نشانه‌های کهن‌تری را در جیرفت، نسبت به میان دورودان پیش روی باستان‌شناسان قرار داده است، حدس و گمان، نسبت به نقل و یا خاستگاه داستان‌گزاری، و نقل گزاره‌های اتفاق افتاده، و تخیل نامیرخواه، که تداوم زیست، و پرمی بودن را معناپذیر سنگ‌نبشته‌ها، و جز آن کرده است، بیش از پیش بر آفتاب خواهد به افتاد. یادگار زیران که سوک نوبه‌ای حماسی، از دوران پیش از اسلام آوردن در ایرانیان است، هنگامی که در کار پژوهش میدانی و باز به ویژه خراسان بزرگ قرار می‌گیریم، نشانه‌ها، و نقل سینه به سینه، و بان زبان شدن آن، و بازنمایی نقلی و گزاره‌های حکایتی آن، رسوب‌های دیگر قونیه، در تصانیفی که وجه نقل، تقالی را برمی‌تابد، قابل به شناخت است. این را از سر نمونه ذکر می‌کنیم، ورنه فی‌المثل رد و پی سهراب‌کشی در داستان رستم و سهراب، در گسترهٔ فرهنگ رسانه، و در بخش ادبیات شفاهی بسیار دیده می‌شود. داستان رستم و سهراب که حتی در اصل تقالی آن، که برگرفته از فرهنگ حماسه، و از سینه برآمدهٔ ادبیات شفاهی است، و در شاهنامهٔ حکیم توس آمده، تا چندی پیش، وجه نقل و گزارهٔ تراژیک آن، در میدان‌ها شنیده می‌شد. چنان که نمایشی و جای آن هم در دورهٔ صفویه، در یکی از میدان‌های سبزوار گزارش شده است. نمایش آیینی، و شبیه‌خوانی سوگ سیاوش و تعزیه که جای خود دارد. مسعودی، و

ابن ندیم^۱ از جمله اشاره‌هایی در نسبت دادن به داستان‌سرایی، اوسنه^۲ برآوری ایرانیان، پیش چشم پژوهنده قرار داده‌اند، که به گفته ابن ندیم^۳ اشاره می‌کنم: (محمد ابن اسحاق گوید: نخستین کسی که افسانه سرود و از آن کتاب‌ها ساخت و در خزینه‌ها نهاد، فرس نخستین کسی بود که افسانه‌ها را از زبان جانوران بازگفت...) این اشاره چنان که گفته آمد، راه پژوهش‌های پیش رویمان را چندان بی‌پشتوانه، و نابه‌جا و بی‌جامه شناخت نمی‌کند. این نیز با بذل نظر به آنچه در دایره و گستره اسطوره، و به ویژه حماسه به وسیله گوسان‌ها، و جز آن قرار می‌گیرد، و فرهنگ رشتاری و گزاری و شفایی، ایرانیان و مناسک و باورداشت‌های آن را تنها نصفاً بپذیر، همچنین تأویل‌پرداز می‌کند، جای درنگ بسیار دارد. ادیبان، شاعری مردمان ایران زمین در سده‌های گران‌باری که به پشت‌سر گذاشته، رزیدار و تحکمنما نبوده است، و داستان‌گزاری، که وجهی به نقالی بوده است، از آنجا که با اوراد و زمزمه، و سوگ ندبه‌های حماسی، و نبرد بیکی، و یاری همراه بوده است، هنگامی که با پژوهش میدانی، و تحقیق کتابخانه‌ای و جهانی رجوع‌دار آشنایی نشان دهیم، آن گاه زبان گفت (گفته) و کنش بیان و زبانی اقوام گیتی، رمز و راز تداخل، و تداوم‌یافتگی داستان‌کو و داستان‌برآوری زمانی، و جغرافیایی را جهت طبقه‌بندی، در وجه زبانی و فرهنگ، و نیازی ویژه را، که مثال چشمداشت مردمان و قبیله‌ها نسبت به نقالی (داستان‌گزاری) برمی‌تابد، آشکار خواهد کرد.

اینکه استاد هوشنگ جاوید، از پژوهشگران حوزه مطالعاتی بومی، و به ویژه خراسان بزرگ است، و با کار در ساحت دل‌مشغولی مفید

۱. نگ، الفهرست.

2. owsane.

۳. در گذشته ۲۸۰ هـ.ق.

خویش، به مقوله داستان‌گزاری و نقالی هم توجه نشان داده است، و این اثر را قلمی کرده، از این گذر است. انگار و داشت و برداشت ایشان به داستان‌گزاری، و نقل، که پیوند با کارهای پژوهشی دیگرشان دارد، نه تنها گذری و نظری، بل خط‌دهنده است. و پیدا است که در این زمینه، هر که هر چه نوشت و در پیش‌خوان کتاب‌فروشی‌ها دیده شد، گاهی بجا و مثبت به جهت شناخت بیشتر گذشته قومی به و فرهنگ زبانی و گفتاری مردمان است.

عنوان نقل جاوید به واگویی‌ای از خویش، و قوم خویش است، که دوروی یک سکه، بی‌آنکه خطی و (شیر و خط) در میان باشد، پیش روی خواننده، علاقه‌مند، و پژوهشگر مربوط قرار داده است.

مشهد - ۱۳۸۶